

Hrad Karlštejn.
Карлштейнский замок.
Karlštejn Castle.
Le château de Karlštejn.

Dr. EMA CHARVÁTOVÁ

Státní kulturní majetek ve správě Národní kulturní komise

V Čechách a v zemích Moravskoslezských je rozseto mnoho starých hradních zřícenin, ale také mnoho zachovalých šlechtických zámků. Většina těchto nemovitostí byla v soukromém majetku. Po osvobození našich zemí sovětskou armádou roku 1945 nastala v tom změna.

Dekrety presidenta republiky č. 12 a č. 108 z r. 1945 Sb. převzal *Československý stát* majetek Němců, Maďarů a kolaborantů. Tento *majetek* byl zmíněnými dekrety svěřen do správy a využití *Národnímu pozemkovému fondu a Fondu národní obnovy*. Účel? Podpora zemědělství a úprava měny. Zmíněné dekry nepřihlížely však dostatečně ke kulturním hodnotám konfiskátů. Proto byly pro zabezpečení uměleckých, kulturně-historických a vědeckých předmětů, k jejich správě a využití zřízeny *Národní*

kulturní komise v Praze a v Bratislavě. Stalo se tak zákonem č. 137/46 Sb. ze dne 16. května 1946. Statut a jednací řád Národní kulturní komise byl dán ministrem školství, věd a umění dne 27. ledna 1947. Ve smyslu citovaného zákona byla zřízena ministerstvem školství kancelář administrativní a ministerstvem techniky kancelář technická Národní kulturní komise. Roku 1949 splynuly obě kanceláře v jeden správní celek.

Národní kulturní komise je gremiem složeným z předsedy, kterého jmenuje ministr školství, věd a umění, ze zástupců ministerstev (školství, informací, techniky, vnitra, financí, zemědělství, vnitřního obchodu, národní obrany), Nejvyššího kontrolního úřadu, Státního úřadu plánovacího, z odborníků pro ochranu památek a přírody, z archivářů, knihovníků, musejníků a ze zástupců Národního pozemkového fondu a Fondu národní obnovy. Toto gremium rozhoduje o zásadních otázkách zabezpečení správy a využití státního kulturního majetku. Jeho rozhodnutí provádí administrativní a technická kancelář.

Státní kulturní majetek nemovitý znamená bohatý soubor historických architektur zámeckých v souvislé vývojové řadě od středověku až do druhé poloviny 19. století. Zámecké objekty jsou rozvrženy do skupin podle svého slohového charakteru.

Středověk představují: hrad Karlštejn, Křivoklát, Zvíkov, Pernštejn, Jindřichův Hradec, Frýdlant, Švihov, Bítov, Buchlov, Český a Moravský Šternberk, Horšovský Týn, Bečov, Blatná, Kost, Nové Hrady.

Do období renesance náleží zámek: Litomyšl, Kratochvíle, Opočno, Třeboň, Častolovice, Nelahozeves, Bechyně, Český Krumlov, Nová Bystřice, Přibyslav, Náměšť nad Oslavou, Velké Losiny, Bučovice, Telč, Moravský Krumlov, Lemberk.

S monumentální barokní architekturou zámeckou setkáváme se v Náchodě, Ratibořicích, Libohovicích, ve Lnářích, v Mnichově Hradišti, v Roudnici nad Labem, v Bruntálu, v Liblicích, v Krásném Dvoře, v Jemništi, v Ohradě u Hluboké, ve Veltrusích, v Slavkově, ve Valticích, Žďáru, Vranově, v Zákupích, v Kuksu, Kladrubech a na Zbraslavi, v Chlumci nad Cidlinou, v Rychnově nad Kněžnou, v Rájci, v Jaroměřicích, Miloticích a Hořovicích, v Dobříši, v Lysicích, Vizovicích, v Buchlovicích a v Nových Hradech u Vysokého Mýta. Sem náleží i paláce v Praze, a to: Nosticovský, Kinských, Colloredo-Mansfeldský. Raně barokní palác Valdštejnský v Praze obdrželo ministerstvo informací a osvěty.

Z období empiru je zámek: Kačina, Kynžvart, Křimice, Kostelec nad Orlicí a Boskovice.

Z období druhého rokoka a romantiky je zámek: Sychrov, Hrádek u Nechanic, Rožmberk, Žleby, Orlík, Lednice, Hluboká, Bouzov, Ploskovic, Vízberk a Klášterec nad Ohří.

Tyto stavby tvoří zhruba šestinu počtu všech konfiskovaných zámků v Čechách a na Moravě (okolo 600). Některé z nich nejsou však konfiskovány a staly se státním kulturním majetkem při příležitosti II. pozemkové reformy.

Z budov konfiskovaných dekretem č. 12/45 Sb. a č. 108/45 Sb. převzala Národní kulturní komise až dosud do své správy hodnotný výběr ze zařízení asi tří set konfiskovaných zámků v Čechách a na Moravě. V kraji Praha, České Budějovice, Liberec, Hradec Králové a Gottwaldov ujala se rovněž hodnotného výběru z bytů, závodů, dílen a kanceláří, a to na základě dekretu č. 108/45 Sb. Současně vyřizovala ve skladech Fondu národní obnovy a Národního pozemkového fondu v Praze i na venkově a v Národní správě Rady židovských obcí v Čechách a na Moravě. Toto třídění, výběr mobilních kulturních předmětů jak na zámcích, které nejsou převzaty Národní kulturní komisí, tak v soukromých bytech, podléhající dekretu č. 108/45 Sb., představuje základní jejich zajištění. Třídění a jeho postup opírá se o dohodu Národní kulturní komise s oběma fondy. Podle ní umělecké předměty všech druhů (obrazy, sochy, textilie, oděvy, porcelán, keramika, sklo, šperky, miniatury, kulturně-historické drobnosti, staré hudební nástroje, nejrůznější historické nářadí

povahy dokumentární, sbírky všeho druhu, historické i přírodovědecké) jsou vybírány zástupcem Národní kulturní komise za účasti zástupce Národního pozemkového fondu a Fondu národní obnovy. Výběr se děje na podkladě seznamů předem zchystaných Národním pozemkovým fondem, v nichž každý předmět má samostatné číslo. Po výběru je Národní kulturní komisí pořizován seznam vytríděných věcí v několika průklepech s označením povahy předmětu, jeho podoby, barvy, po případě značky nebo jména autora spolu s nabývacími cenami, aby nemohlo dojít k záměně. Na základě tohoto soupisu převáží pak Národní kulturní komise vytríděný materiál do své zeměpisně nejbližší sběrný.

Za sběrný bylo určeno 34 zámků Národní kulturní komise. Sběrný jsou ovšem opatřením přechodným a postupnou instalací zámků budou vyklizovány. To však potrvá delší dobu. Předměty speciálního rázu jsou posílány přímo na místo svého určení. Na příklad sbírky exotického národopisu do státního musea v Praze, předměty z oboru módy, historických oděvů a věcí společenské kultury do zámku v Jemništi, předměty vojenského rázu jsou zasílány vojenskému museu v Praze. Obrazy celostátního významu odváží si Národní galerie. Vyskytují-li se ve tříděném materiálu předměty se vztahem k historii města nebo kraje, jsou ponechávány městským vlastivědným muzeím nebo okresním muzeím. Vycpaniny a vše, co se ze sbírek může upotřebit pro výuku mládeže, ponechává se zpravidla místní škole. Všechny předměty, svěřené kterékoliv ze jmenovaných institucí, zůstávají státním kulturním majetkem propůjčeným na písemný revers, který je ukládán v administrativní kanceláři Národní kulturní komise. Státní kulturní majetek takto zajištěný je uložen ve sběrnách nebo u různých odborných institucí a je *neprodejný*.

Předměty umělecké povahy nebo doplňky bytového zařízení, které Národní kulturní komise neurčí za státní kulturní majetek, jsou ponechány k dispozici Národnímu pozemkovému fondu nebo Fondu národní obnovy a jsou potom prodávány v aukcích.

Současně s mobiliářem konfiskovaných zámků i bytů likvidují se i knihovny. Zřejmý brak se odvádí do sběru, beletrie se prodává knihkupcům ve prospěch Národního pozemkového fondu a Fondu národní obnovy. Ostatní knihy jsou svázeny pod dozorem knižního referenta Národní kulturní komise rovněž do sběrů na zámcích. Obdobně jako umělecké předměty speciálního rázu je i odborná literatura (agronomie, orientalistika, vojenské vědy) dirigována na podkladě seznamů přímo příslušným knihovnám. Ostatek zůstává uložen ve sběrnách Národní kulturní komise pro třídění v době pozdější.

To je asi zhruba nástin poslání a práce Národní kulturní komise. Výsledek té práce se jasně projevuje ve všech složkách kulturního života národa. Využití a zhodnocení těchto konfiskátů je čestným závazkem celé obce kulturních pracovníků. Ale i nejširší veřejnost se musí na práci podílet. Není pochyby o tom, že dnešní ojedinělé pokusy využití nevšedního a historicky zajímavého prostředí zámků (na příklad provozování oper a hudebních festivalů na zámcích k tomu způsobilých) se stanou pravidelnou a přirozenou potřebou, a že se časem dospěje k harmonické spolupráci mezi jednotlivými institucemi.

O popularitě některých zámků svědčí výkaz jejich ročního příjmu (Lednice 200.000 Kčs, Náchod 242.000 Kčs, Ratibořice 200.000 Kčs, Opočno 130.000 Kčs). Národní kulturní komise spojila propagačně všechny zámecké objekty (kromě deseti, které značně utrpěly válečnými událostmi) na cestovní kanceláře, ÚRO, masové organizace, školy a kulturní instituce, aby památkám získala co největší oblibu a zvýšila aspoň částečně úhradu položky, kterou státní pokladna poskytuje na jejich udržování. Význam historických architektur i jejich mobilní náplň zaslouží si největší pozornosti.

Jindřichův Hradec, nejstarší část hradu.
 Индржихов Градец — самая старинная часть замка.
 Jindřichův Hradec — the oldest part of the Castle.
 Jindřichův Hradec, partie la plus ancienne du château.

Jindřichův Hradec, malé arkády.
 Индржихов Градец — малые аркады.
 Jindřichův Hradec — the small arcades.
 Jindřichův Hradec, petites arcades.

couzským, barokním, anglickým anebo se zbytky renesančních dispozic. Tyto parky, řešené ve spojitosti se stavbou, jsou dokladem suverénního společenského postavení zámožného stavebníka a finanční síly soustředěné v rukách jedince. Interiéry zámků jsou obrazem života a prostředí jediné třídy, která v dějinách společenského vývoje dlouho hrála významnou úlohu. Jsou výmluvným dokumentem ušlechtilých zřetelů, vybrané i přejemnělé kultivovanosti, konservativnosti, zpátečnictví a rozhledu zaměřeného jen na poznávání ciziny. Mluví o úporném lpění šlechty na zděděném majetku, o jejím poměru k majetku vůbec, o opatrování odkazu nejvyšší kultury šlechtické třídy v 17. a 18. století, ale i o pozvolném upadávaní jejího vkusu. To vše je patrné ze zařízení, kde primitivní hygiena se krčí vedle pompésních salonů, kde sbírky exotů a upomínky z cest ukazují, jak cizí byla třídě parazitů země, která jí skýtala hospodářskou základnu. Sta loveckých trofejí s datem složení a se jménem lovce obrazí náplň života neužitečného jednotlivce. Miniaturní pohodlí dětských pokojů je z doby, kdy děti poddaných neměly kde spat. Zámecké kuchyně, jiné pro panstvo a jiné pro služebnictvo, ukazují společenskou propast mezi oběma třídami, a ve svém zařízení i počet pracovních sil, které byly zaměstnány složitou obsluhou panstva. Výstavné, světlé a výtvarně vybavené budovy stájí, psinců a voliér zůstanou vedle sklepních a podkrovních komor služebnictva navždy dokladem poměrů feudála k lidem — a ke zvířatům. To vše je dokonalým příkladem dialektiky společenského vývoje: rozvoje, ztrnutí a odumírání feudalismu.

Touto dokumentací není význam konfiskovaných zámků vyčerpán. V jejich pozoruhodných stavebních útvarech zachovalo nám prestižní soutěžení jednotlivých rodů památníky svého vývoje a v zařízení veliké bohatství uměleckých forem domácích i cizích. Mezi obrazy jsou díla galerijní hodnoty, v rodových sbírkách porcelánu jsou unikáty světových továren, v nábytku se střídají francouzské, italské a vídeňské odstíny uměleckého truh-

Jindřichův Hradec, nejstarší část hradu.
Индрихов Градец — самая старинная часть замка.
Jindřichův Hradec — the oldest part of the Castle.
Jindřichův Hradec, partie la plus ancienne du château.

Jindřichův Hradec, malé arkády.
Индрихов Градец — малые аркады.
Jindřichův Hradec — the small arcades.
Jindřichův Hradec, petites arcades.

couzským, barokním, anglickým anebo se zbytky renesančních dispozic. Tyto parky, řešené ve spojitosti se stavbou, jsou dokladem suverénního společenského postavení zámožného stavebníka a finanční síly soustředěné v rukách jedince. Interiéry zámků jsou obrazem života a prostředí jediné třídy, která v dějinách společenského vývoje dlouho hrála významnou úlohu. Jsou výmluvným dokumentem ušlechtilých zvyků, vybrané i přejemnělé kultivovanosti, konservativnosti, zpátečnictví a rozhledu zaměřeného jen na poznávání ciziny. Mluví o úporném lpění šlechty na zděděném majetku, o jejím poměru k majetku vůbec, o opatrování odkazu nejvyšší kultury šlechtické třídy v 17. a 18. století, ale i o pozvolném upadávaní jejího vkusu. To vše je patrné ze zařízení, kde primitivní hygiena se krčí vedle pompésních salonů, kde sbírky exotů a upomínky z cest ukazují, jak cizí byla třídě parazitů země, která jí skýtala hospodářskou základnu. Sta loveckých trofejí s datem složení a se jménem lovce obrazí náplň života neužitečného jednotlivce. Miniaturní pohodlí dětských pokojů je z doby, kdy děti poddaných neměly kde spat. Zámecké kuchyně, jiné pro panstvo a jiné pro služebnictvo, ukazují společenskou propast mezi oběma třídami, a ve svém zařízení i počet pracovních sil, které byly zaměstnány složitou obsluhou panstva. Výstavné, světlé a výtvarně vybavené budovy stájí, psinců a voliér zůstanou vedle sklepů a podkrovních komor služebnictva navždy dokladem poměrů feudála k lidem — a ke zvířatům. To vše je dokonalým příkladem dialektiky společenského vývoje: rozvoje, ztrnutí a odumírání feudalismu.

Touto dokumentací není význam konfiskovaných zámků vyčerpán. V jejich pozoruhodných stavebních útvarech zachovalo nám prestižní soutěžení jednotlivých rodů památky svého vývoje a v zařízení veliké bohatství uměleckých forem domácích i cizích. Mezi obrazy jsou díla galerijní hodnoty, v rodových sbírkách porcelánu jsou unikáty světových továren, v nábytku se střídají francouzské, italské a vídeňské odstíny uměleckého truh-

lářství a textilie jedinečné produkce. Tato pokladnice umělecko-historického materiálu neslouží jen studiu odborníků. Nejširší vrstvy národa nacházejí v tomto zcela nevídaném a působivém prostředí poučení, k němuž se jim dostane výkladu zaměřeného k jejich potřebám. V dílech truhlářských, řezbářských a čalounických, v ukázkách uměleckého zámečnictví, kovářství a parketářství mají naše odborné školy i řemeslná výroba výtečnou příležitost spatřit dokonalý výrobek, v němž technika, podřízená povaze materiálu, vytváří dokonalou formu. Dotazníkovou akcí bylo zjištěno, že pro osvětu školní mládeže jsou zařízení zámků pomůckou velmi užitečnou.

Plán kulturního využití zkonfiskovaného materiálu má pevný zásadní rámec. Zámecké objekty jsou rozděleny do několika skupin podle své slohové povahy, která spolurozhoduje o dalším jejich využití. První skupina jsou středověké stavby, které vylučují jiné využití kromě podrobné prohlídky architektury. Sem náleží z období rané gotiky (13. století) hrad Zvíkov, z období vrcholné gotiky (druhá polovina 14. století až začátek 15. století) hrad Karlštejn, Bečov a Kost, z období pozdní gotiky (15. století až do r. 1550) hrad Pernštejn, Křivoklát, Švihov, Český Šternberk a Nové Hrady v jižních Čechách. Ve druhé skupině jsou musea staré bytové kultury v historických obdobích od 16. do konce 19. století, tedy v renesanci, v různých fázích baroka, v rokoku, v období slohu Ludvíka XVI., v raném a pozdním empiru, ve druhém rokoku, v období romantiky a oživených slohů z druhé poloviny 19. století. Tyto skupiny mají vhodnou instalaci znovu sestavit historické interiéry. Instalaci umožní materiál zachovaný na zámcích Národní kulturní komise a materiál získaný vytříděním z konfiskátů podle dekretu presidenta republiky č. 12/45 Sb. a č. 108/45 Sb. Nové úpravě dobových interiérů bude následovat nová úprava zámeckých zahrad, pokud jsou jejich zbytky zachovány (u renesančních objektů) a obnova plastické kulisy barokních a empírových parků, do nichž se přenášelo ze zámeckých prostorů pokračování společenského života.

Vodní hrad Švihov.
Замок Швигов.
Švihov Castle.
Château entouré d'eau de Švihov.

Hrad Švihov. Detail vodního opevnění.
Замок Швигов — деталь укрепления.
Švihov Castle. Detail of water fortifications.
Château de Švihov. Détail des fossés de fortification.

Zámek v Blatné. Pohled na renesanční část z parku.
 Замок в Блатной — вид из парка на ренессансную часть дворца.
 Castle in Blatná. View of the Renaissance part of the castle from the park.
 Château à Blatná. Vue sur la partie Renaissance du parc.

Musea bytové kultury budou zřízena v těchto objektech renesanční doby: V Jindřichově Hradci, v Českém Krumlově, v Kratochvíli, v Bučovicích, Nelahozevsi, Telči, Velkých Losinách; barokní doby: v Náchodě, v Libochovicích, v Rychnově, Vranově, ve Veltrusech; rokokové doby: v Nových Hradech u Vysokého Mýta a v Dobříši; doby Ludvíka XVI.: v letním zámku Kozlu u Štáhlav; doby empírové a II. rokoka: v Krásném Dvoře a Kynžvartě, v Kačíně a Litomyšli, v Kostelci nad Orlicí, Křimicích, Liběchově, v Ploskovicích a Zákupěch; romantické doby: v Hluboké, Sychrově, ve Žlebech, v Rožmberku a v Lednici; doby historismu: v Častolovicích a v Bouzově.

Třetí skupinu tvoří několik speciálních muzeí. Museum módy a společenské kultury v Jemništi u Benešova, museum Boženy Němcové v Ratibořicích, museum loveckých trofejí v Rájci, museum přírodovědecké v Bítově, museum vzorů starých porcelánek, činných v severozápadních Čechách v 18. a 19. století, v zámku v Klášterci nad Ohří. V paláci Kinských v Praze II je umístěna grafická sbírka Národní galerie. V dosud neurčeném zámku umístí se museum zemědělské, které poskytne přehled dějin zemědělské výroby u poddaného sedláka a u velkostatkáře, životní úroveň poddaného, třídních bojů a selských vzpour proti vykořisťovatelské feudální vrstvě. Musea společenské dokumentace feudálního řádu (na příklad v Hrádku u Nechanic, Vizmberku, Vizovicích, Buchlovicích) ponechají původní zařízení v neporušeném stavu jako doklad prostředí zaniklé společenské vrstvy. Interiéry budou doplněny výstavkami, které dopovědí to, co je známo zatím jen z archiválií.

Zámek v Blatné. Pohled na renesanční část z parku.
 Замок в Блатной — вид из парка на ренессансную часть дворца.
 Castle in Blatná. View of the Renaissance part of the castle from the park.
 Château à Blatná. Vue sur la partie Renaissance du parc.

Musea bytové kultury budou zřízena v těchto objektech renesanční doby: V Jindřichově Hradci, v Českém Krumlově, v Kratochvíli, v Bučovicích, Nelahozevsi, Telči, Velkých Losinách; barokní doby: v Náchodě, v Libochovicích, v Rychnově, Vranově, ve Veltrusech; rokokové doby: v Nových Hradech u Vysokého Mýta a v Dobříši; doby Ludvíka XVI.: v letním zámku Kozlu u Štáhlav; doby empírové a II. rokoka: v Krásném Dvoře a Kynžvartě, v Kačíně a Litomyšli, v Kostelci nad Orlicí, Křimicích, Liběchově, v Ploskovicích a Zákupích; romantické doby: v Hluboké, Sychrově, ve Žlebech, v Rožmberku a v Lednici; doby historismu: v Častolovicích a v Bouzově.

Třetí skupinu tvoří několik speciálních muzeí. Museum módy a společenské kultury v Jemništi u Benešova, museum Boženy Němcové v Ratibořicích, museum loveckých trofejí v Rájci, museum přírodovědecké v Bítově, museum vzorů starých porcelánek, činných v severozápadních Čechách v 18. a 19. století, v zámku v Klášterci nad Ohří. V paláci Kinských v Praze II je umístěna grafická sbírka Národní galerie. V dosud neurčeném zámku umístí se museum zemědělské, které poskytne přehled dějin zemědělské výroby u poddaného sedláka a u velkostatkáře, životní úroveň poddaného, třídních bojů a selských vzpour proti vykořisťovatelské feudální vrstvě. Musea společenské dokumentace feudálního řádu (na příklad v Hrádku u Nechanic, Vízemberku, Vizovicích, Buchlovicích) ponechají původní zařízení v neporušeném stavu jako doklad prostředí zaniklé společenské vrstvy. Interiéry budou doplněny výstavkami, které dopovědí to, co je známo zatím jen z archiválií.

Budou tu údaje, kolik půdy majitel vlastnil v době vzniku stavby, kolik poddaných pro něj pracovalo a jaký výnos poskytovalo panství. Kde to bude možno, doplní se tyto údaje exposicí bydlení bezzemků a poddaných v 18. století a doprovodí se údaji o jejich životní míře, o cenách životních potřeb a o výši jejich výdělků. Tak bude návštěvník přiveden ke správnému hodnocení feudálního řádu. Kromě vyznačených hledisek přihlédne se v jednotlivých objektech k jejich zvláštnímu historickému významu, který je někde rovnocenný hodnotám uměleckým. Na příklad: Opočno je proslulé jako sídlo Trčků, Telč jako sídlo pánů z Hradce, kteří zde zanechali skvělé doklady kultivovanosti české šlechty, Litomyšl je spjata s osobou Bedřicha Smetany. Částí kulturního využití je také umístění okresních a městských vlastivědných muzeí do vyšších pater zámeckých budov, státních a krajských archivů a místních kulturních institucí do jejich přízemí.

Úkol ochrany památek spojuje Národní kulturní komise s prací propagační a osvětovou. Popularizuje slovem, písmem i obrazem a bude pracovat i filmem k tomu, aby ke zkonfiskovaným zámkům národ našel správný vztah. Zámky se musí pro naši nejširší veřejnost stát historickým dokumentem společenského a hospodářského vývoje jedné sociální formace, vyjádřeným uměleckou stavební formou a bohatou náplní vnitřků.

Zámek v Blatné. Malby z 15. století v rožmitálské síni ve věži.
 Замок в Блатной — живопись XV в. в Рожмитальском башенном зале.
 Castle in Blatná. 15th cent. paintings in the Rožmitál hall in the Castle tower.
 Château à Blatná. Peintures du 15ème siècle, dans la salle Rožmitál de la tour.

Zámek v Hrubém Rohozci. Gotická zámecká brána.
 Замок в Грубом Рогозце. Готическая ворота.
 Castle in Hrubý Rohozec. Gothic castle gateway.
 Château à Hrubý Rohozec. Porte gothique du château.

Hrad Kost, mědirytina L. Kohla r. 1807.
Замок Кост. Гравюра на меди Л. Коля, 1807 г.
Castle of Kost, copper engraving by L. Kohl, 1807.
Château de Kost, eau forte de L. Kohl, 1807.